

Domarrollen i FN-perspektiv

Personliga reflektioner vid ett lagmansmöte i Svea hovrätt

av

Hans Corell

**Undergeneralsekreterare för rättsliga frågor
Förenta nationernas rättschef**

Haga slott, Enköping

11 maj 2000

Herr President,
Ärade kolleger,
Mina damer och herrar,

När Johan Hirschfeldt bjöd in mig för att tala vid detta tillfälle föreslog han att jag skulle välja ämnet själv. Jag valde då att tala över ämnet ”Domarrollen i FN-perspektiv” med underrubriken ”Personliga reflektioner vid ett lagmansmöte i Svea hovrätt”.

Låt mig först få uttrycka min stora glädje över inbjudan att tala vid detta lagmansmöte. I auditoriet ser jag många av mina tidigare arbetskamrater och kolleger men också nya ansikten. En sak är säker: den gemensamma nämnaren finns, även om min bana utvecklats något annorlunda än vad jag föreställde mig när jag som ung student var helt inriktad på domarbanan. Mina tio år i tingsrätt och hovrätt, inklusive Vattenöverdomstolen, har tveklöst präglat mig. Jag ber er därför ha överseende med några nostalgiska återblickar i det följande.

Vad som nu framstår som den största tillgången för mig är den plattform som denna skolning gav. Uppfostran, om jag så får säga, på domarbanan har gett mig en inre säkerhet som kommit väl till pass i de många skiften livet fört mig. Att på eget ansvar i relativt unga år självständigt få utöva domarvärv ger erfarenhet, självförtroende och integritet.

Jag tänkte belysa det ämne som jag valt – Domarrollen i FN-perspektiv – i tre huvudpunkter: den nationelle domaren; internationella ansträngningar för att stärka domarkårens oberoende; och den internationelle domaren.

Att tala om nödvändigheten av att ha opartiska och oberoende domare på det nationella planet kan naturligtvis te sig som en överloppsgärning vid ett tillfälle som detta. Jag tycker inte det! I Sverige finns det ibland en tendens att ta saker och ting för givna. Vi har ett demokratiskt styrelseskick, ett väl utvecklat socialförsäkringssystem, vi åtnjuter friheter som många inte har, vi har en hygglig förvaltning, vi har lag och ordning – och vi har en kompetent domarkår, välutbildade åklagare och ett fritt advokatväsende.

Men detta är företeelser som det är viktigt att slå vakt om, som måste försvaras. Låt mig ta ett exempel: när jag i början av 1990-talet besökte de nyligen oberoende staterna som uppstod efter Sovjetunionens fall insåg jag hur långt man hade att gå för att skapa ett rättsstatligt system. Man kunde ibland visa på domstolsbyggnader, men någon lagbok fanns inte att tillgå. Man visade mig några tummade tidningsurklipp ur en dagstidning, i vilken gällande lag hade kungjorts. Mina tankar gick till SFS och Norstedts lagbok. Tänk om man kunde ge dem all teknisk utrustning och nödvändiga biblioteksresurser i en handvändning! Det var då det slog mig att det inte skulle vara mycket värt, om man inte samtidigt kunde finna personer med den nödvändiga kunskapen och integriteten för att fullgöra domarsysslorna. Men var får man sådana personer ifrån? Det tar säkert några generationer att utveckla en sådan kår! I alla händelser skapas den inte över en natt.

Ett annat exempel: när Förenta nationernas säkerhetsråd den 10 juni 1999 antog resolution 1244 (1999), stod det klart för mig att FN inte bara måste regera Kosovo. FN måste också utöva lagstiftningsmakt och ombesörja att en oberoende och opartisk domarmakt inrättas. Men hur finner man den senare? Det som kännetecknade situationen var också att behovet av ett fungerande domstolväsende anmälde sig lika snabbt som behovet av mat, vatten, kläder och husrum för befolkningen. Brottsligheten florerade, misstänkta arresterades – personer som inom två till fyra dagar måste ställas inför en domare som skall pröva frihetsberövandet. Europadomstolens dom i McGoff-målet kom i minnet. Det var bara att läsa innantill!¹

---

¹ McGoff mot Sverige. Europadomstolens dom nr 83 den 26 oktober 1984.

En liknande situation föreligger i Östra Timor. När säkerhetsrådets resolution 1272 (1999) antogs den 25 oktober 1999, var läget detsamma som beträffande Kosovo med det undantaget att i Östra Timor vet vi att vi har en ny stat i födelse; i Kosovo vet vi inte vad slutresultatet blir. Men medan det i Kosovo fanns byggnader och personer som kunde gälla för jurister, saknades bådadera i Östra Timor. Stora ansträngningar har gjorts för att rekrytera timoreser som kan fungera som domare. Utbildningsinsatser har också gjorts. Men det är trögt i ingångsskedet. När en av mina medarbetare besökte Östra Timor för någon tid sedan för att bl. a. delta i ett seminarium för östtimoresiska domare i en tillfällig domstolsbyggnad, uteblev flera av de senare. Varför visste man inte, men min medarbetares uppfattning var klar: det regnade den dagen!

I många av FN:s medlemsstater råder en fruktansvärd korruption. Det finns ingen som har den nödvändiga auktoriteten att ta itu med den. Ordningsmakten och domstolarna står maktlösa. I andra länder härjar narkotikasyndikaten med ekonomiska resurser som inte sällan överflyglar de nationella. I många länder är domarkåren helt under regeringens kontroll.

Vad jag vill säga med dessa exempel är att ett fungerande rättsväsende är grundbulten i ett väl organiserat och humant samhälle. Hos oss tar nog de flesta mer eller mindre för givet att vårt rättsväsende skall fungera. Inte många, föreställer jag mig, ägnar en tanke åt hur det skulle se ut om det plötsligt en dag inte fanns.

Det är därför av yttersta vikt att vi är medvetna om att en oberoende domarkår måste finnas – och att detta är en förutsättning för att ett organiserat och väl fungerande samhälle skall kunna existera. Som jag sade är det vidare viktigt att hålla i minnet att en sådan kår inte skapas över en natt. Det mest angelägna budskapet som jag vill framföra till er idag är därför att den äldre generationen domare måste föregå med gott exempel vid utbildningen av den nya. Själv glömmer jag aldrig det allvar och den noggrannhet med vilka mina äldre domarkolleger gick till väga i sin dagliga gärning när jag började sitta ting för snart 40 år sedan. Det gjorde ett djupt intryck på mig.

Naturligtvis, domare är människor de också, och nog fanns det stunder då man hade synpunkter på de äldre kollegerna, precis som dagens unga domare säkert har synpunkter på er. Men det är marginellt. Det bestående intrycket hos mig är föredömet av personer som oberoende och opartiskt utövade sina ämbeten utan sidoblickar och efter bästa förmåga. Hur ofta har jag inte senare i livet sänt en tacksamhetens tanke till dessa kolleger och till att jag fått växa upp i ett land som kan karakteriseras som en rättsstat, även om det naturligtvis finns nyanser i debatten i denna senare värdeladdade fråga.

Med det system vi tillämpar i Sverige finns det goda möjligheter för unga domaraspiranter att få bekanta sig med domararbetet. De kan följa de äldre kollegerna i deras dagliga arbete, och de kan sitta med vid förhandlingar och säga sin mening innan de ordinarie domarna överlägger till dom. Jag hoppas att inga inskränkningar i detta system är påtänkta.

Sett ur FN-perspektiv kan jag inte nog understryka detta: att domaren utövar sitt ämbete oberoende och opartiskt, att han eller hon föregår med det goda exemplet på ett område där allmänheten kanske inte riktigt förstår hur viktig funktionen är – och inte skulle sakna den förrän det är för sent. Viktigt är också att domarna överför sina kunskaper och sin yrkesetik till den yngre domargenerationen – kort sagt för arvet vidare.

Låt mig nu övergå till den andra huvudpunkten: internationella ansträngningar för att stärka domarkårens oberoende.

I första hand skall här noteras de grundläggande principerna för domarkårens oberoende² som antogs av FN:s sjunde konferens om brottsbekämpning och behandling av förbrytare. Under det förberedande arbetet hade bidrag lämnats av bl.a. Internationella domarförbundet och Internationella juristkommissionen. Jag erinrar mig att jag var inblandad i marginalen när vissa förberedande studier gjordes och ett seminarium hölls

---

² Se Committee on Crime Prevention and Control, Report on the eighth session (E/AC.57/1984/18) samt Basic Principles on the Independence of the Judiciary (A/CONF.121/22/Rev.1). Antagandet av dessa principer hälsades med tillfredsställelse av FN:s generalförsamling i resolution 40/146 den 13 december 1985.

vid Institutet för högre internationella straffrättsliga studier i Syrakusa på Sicilien i början på 1980-talet, men annars har jag inte några egna erfarenheter att redovisa från detta arbete.

I principerna slås fast att domarkårens oberoende skall garanteras av staten och skall vara fastlagd i lag – helst i grundlagen. Vidare klargörs att rättvisan förutsätter att alla har rätt till en rättvis och offentlig rättegång inför en kompetent, oberoende och opartisk domstol. Hänvisning görs här till FN:s universella deklaration om de mänskliga rättigheterna från år 1948³ och till den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter från år 1966.⁴

I principerna anges sedan kriterierna för domarnas ställning, t.ex. deras kvalifikationer, utbildning, tjänstgöringsvillkor och förordnandeperiod. Tystnadsplikt och immunitet behandlas också.

Genom resolution 1989/60 den 24 maj 1989 antog FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) *Procedures for the effective implementation of the Basic Principles on the Independence of the Judiciary*. I denna uppmanas staterna att anta och implementera de grundläggande principerna i överensstämmelse med sina nationella konstitutionella regler och tillämplig praxis. Staterna uppmanas också att publicera principerna och göra texten tillgänglig för domarkåren. Vidare finns här uppmaningar till regeringen att anordna seminarier och kurser om domarkåren och dess oberoende.

Det är viktigt att framhålla att FN:s arbete på detta område inte bara fokuseras på domarkåren. Självfallet måste alla som har funktioner i rättsmaskineriet uppfylla vissa krav och iakttä ett visst uppträdande. Här kan hänvisas till FN:s grundläggande principer för juristrollen och riktlinjer för åklagarnas yrkesutövning.⁵

---

³ Generalförsamlingens resolution 217A (III) den 10 december 1948. Svensk översättning finns i SOU 1963:19 och SOU 1974:88.

⁴ Generalförsamlingens resolution 2200A den 16 december 1966. Se SÖ 1971:42 och prop. 1971:125.

⁵ UN doc. E/AC.57/1988/15 och generalförsamlingens resolution 45/166 den 18 december 1990.

En ytterligare åtgärd som vidtagits inom FN är att kommissionen för mänskliga rättigheter utsett en särskild rapportör för domarkårens och juristkårens oberoende och som nu årligen redovisar sitt arbete till kommissionen.⁶

Lättast finner man de dokument till vilka jag nu hänvisat på Internet.⁷

Det är också viktigt att notera för vår del att även Europarådet har engagerat sig i detta arbete. Ledning kan givetvis sökas i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och till Europadomstolens praxis. Men här skall särskilt betonas Europarådets rekommendation Nr R (94) 12 om domarnas självständighet m.m.

Jag skulle vilja föreslå att varje domare har dessa dokument tillgängliga och läser dem med jämna mellanrum. Som framgått är dokumenten självfallet lika mycket riktade till regering och riksdag, som ju är de organ som svarar för lagstiftning och resurstilldelning. Särskilt inom Justitiedepartementet bör dokumentens innehåll hållas levande.

Jag har nu kommit till den tredje huvudpunkten: internationella domare, eller snarare domare i internationell tjänst.

Detta är i och för sig ingen ny företeelse – internationella domare har förekommit sedan långt tillbaka. Till en början rörde det sig i första hand om skiljedomsuppdrag. Permanenta skiljedomstolen i Haag inrättades år 1899.⁸ Den domstolen har dock inte anlitats särskilt ofta efter det att den fasta mellanfolkliga domstolen inrättades inom ramen för Nationernas förbund. Den senare domstolen började sin verksamhet år 1922.⁹

---

⁶ Jfr Commission on Human Rights, resolution 1999/31.

⁷ <http://www.uncjin.org/Standards/Compendium/compendium.html>

⁸ Svenska ledamöter är f.n. Love Kellberg, Hans Danelius, Hans Corell och Ove Bring.

⁹ Svensk ledamot var år 1937 Åke Hammarskjöld, som dessförinnan varit domstolens registrator (1922-1936).

Dess roll övertogs år 1945 av ett av FN:s sex huvudorgan: den Internationella domstolen med säte i Haag.¹⁰

Så småningom har antalet internationella domstolar vuxit. Att här ge en fullständig bild av läget skulle föra för långt, och det är heller inte nödvändigt eftersom det är huvudlinjerna jag vill peka på.

För sammanhanget kan det räcka med att nämna domstolarna för mänskliga rättigheter som inrättats genom den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och den interamerikanska konventionen för mänskliga rättigheter. Vidare förtjänar nämnas de Europeiska gemenskapernas domstol i Luxemburg.¹¹ På brottmålsidan har vi de båda tillfälliga brottmålsdomstolarna för före detta Jugoslavien och Rwanda som inrättades av FN:s säkerhetsråd år 1993 resp.1994. I Hamburg invigdes år 1996 den internationella havsrättsdomstolen, upprättad inom ramen för FN:s havsrättskonvention från år 1982.¹² Ett stort steg togs i Rom sommaren 1998 när en särskild FN-konferens antog den s.k. Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen.

Vi kan alltså se en trend mot att rättskipning i allt större utsträckning sker på det internationella planet. Fler domare engageras internationellt. Det betyder att domarrollen – från att ha varit begränsad till det nationella planet – nu börjar internationaliseras både när det gäller principerna för dess utövande och tjänstgöringen som sådan. Det betyder samtidigt att allt fler domare på den nationella planet är potentiella kandidater för internationella domaruppdrag. Låt oss i fortsättningen fokusera på några aspekter av detta.

Typiskt för Internationella domstolen är att de femton domarna som väljs gemensamt av FN:s säkerhetsråd och generalförsamling inte alltid har domarefarenhet.

---

¹⁰ Svensk ledamot var åren 1967-1976 Sture Petré, tidigare UD:s rättschef (1950-1963) och President i Svea hovrätt (1963-1967).

¹¹ Svenska ledamöter är Hans Ragnemalm och, i Förstainstansrätten, Pernilla Lindh.

¹² Jfr prop. 1995/96:140.

De frågor som kommer upp inför denna domstol är tvister mellan stater, och materian är folkrättslig. På detta område finns det å andra sidan mera sällan någon djupare sakkunskap bland domare på det nationella planet.

Av större intresse i detta sammanhang är de domstolar som tillkommit efter år 1945. Här skall först nämnas den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.¹³ Denna domstol har kommit att få mycket stor betydelse inom sitt verksamhetsområde – och även utanför; den fungerar idag i realiteten som en slags författningsdomstol för hela Europa. Dess rättskipning har också påverkat lagstiftningen i många länder, inklusive Sverige. Under de elva år mellan 1983 och 1994 som jag hade till uppgift att företräda svenska staten inför domstolen avkunnade den flera domar som ledde till lagändringar på ett antal områden.¹⁴ Utvecklingen har fortsatt därefter, och år 1994 infördes lagen som gjorde Europakonventionen direkt tillämplig i Sverige.¹⁵

Ett annat exempel är, som nämnts, de Europeiska gemenskapernas domstol i Luxemburg. Genom sin dömande verksamhet och genom sina rådgivande yttranden utövar den ett stort inflytande inom sitt kompetensområde.

I detta sammanhang vill jag emellertid särskilt peka på de båda tillfälliga brottmålsdomstolarna som FN:s säkerhetsråd inrättat: Jugoslavientribunalen och Rwandatribunalen. Enligt min mening var det ett revolutionerande beslut som säkerhetsrådet fattade den 22 februari 1993 när man beslöt att inrätta Jugoslavientribunalen.¹⁶ Jag hade själv i uppdrag av den Europeiska säkerhetskonferensen (ESK) att tillsammans med två medrapportörer skriva förslag till stadgar för en sådan domstol. Vårt förslag, som var baserat på en traktatlösning inom

¹³ Svenska ledamöter har varit Åke Holmbäck (1959-1971), Sture Petrén (1971-1976) och Gunnar Lagergren (1977-1988). Sedan år 1988 är Elisabeth Palm domare i domstolen. Efter en reform som trädde i kraft den 1 januari 1999 arbetar domarna i Europadomsolen på heltid.

¹⁴ Se bl.a. Corell, Hans, *The European Convention on Human Rights: Swedish Experiences – Thoughts for the Future*. I *Festskrift till Lars Hjermer. Studies in International Law* (s. 103 – 122). I övrigt hänvisas till Hans Danelius skrift *Mänskliga rättigheter* (Norstedts Juridik) och till hans återkommande redogörelser för Europadomsolens praxis i *Svensk Juristtidning*.

¹⁵ Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Prop. 1993/94:117.

¹⁶ Resolution 808 (1993).

ESK, överlämnades i februari 1993 av ESK:s ordförande till FN:s generalsekreterare.¹⁷ Vi var emellertid helt övertygade om att säkerhetsrådet inte skulle kunna inrätta en domstol; vi utgick från att detta skulle vara omöjligt av både politiska och rättsliga skäl. Men vår förmodan skulle visa sig vara fel.

I vårt förslag hade vi tagit fasta på den gällande lagstiftningen i Jugoslavien och stannat för att domstolen skulle döma efter denna lag (dock inte till dödsstraff); lagen täckte väl de förbrytelser som begåtts, och vi ville inte riskera en diskussion om legalitetsprincipen. Säkerhetsrådet valde emellertid en annan lösning: man stannade för att domstolen skulle tillämpa internationell rätt. Men eftersom denna rätt inte innehåller straffbestämmelser, tvingades rådet göra en allmän hänvisning till de straffsatser som i allmänhet tillämpades i före detta Jugoslavien.¹⁸

När domstolen så småningom inrättades, valdes elva domare som skulle tjänstgöra i två kammare i första instans med tre domare i varje och i en överinstans med fem domare. Kompetensreglerna var tämligen allmänt hållna. Vi tre ESK-rapportörer hade diskuterat denna fråga och kommit till följande slutsats:

Once the Tribunal is set up, the main feature of the work of the Court will be very similar to the work in an ordinary criminal court at the national level. A demonstrated ability to deal in a competent and expedient manner with complex criminal cases ought therefore to carry particular weight. Judges with such qualifications will no doubt rapidly acquaint themselves with the international elements of the work.¹⁹

Som valsystemet fungerar i FN blev det emellertid inte helt på det viset. Jag har en känsla av att man i denna första omgång uppfattade det som ett vanligt FN-val där kandidater i största allmänhet tävlar om platserna. Å andra sidan tror jag att

¹⁷ Corell-Turk-Thune. International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia. ESK-rapport 1993. Jfr UN doc. S/25307.

¹⁸ Se artikel 24 i bilagan till säkerhetsrådets resolution 827 (1993).

¹⁹ ESK-rapporten s. 151.

kombinationen av domare och akademiker som valdes i den första omgången slog väl ut. Det förhållandet att alla de utsedda domarna inte hade erfarenhet av domstolsarbete återspeglades emellertid i de procedurreger som domarna först antog; deras första uppgift var som bekant mera av lagstiftningskaraktär än dömande verksamhet.

En företeelse som vi tre ESK-rapportörer varnat för var att blanda samman funktionerna i första och andra instans. Domarna skulle enligt vår mening väljas med sikte på att tjänstgöra endast i en av dessa instanser. Så blev det inte, med påföljd att vi fått se hur domarna i denna begränsade skara alternerat mellan första instans och appellationsinstansen. Vi hade också föreslagit att systemet skulle göras flexibelt:

It is imperative that the system is flexible and that the number of judges could be increased or decreased in relation to work-load and possible back-log. The Rapporteurs therefore propose that the judges be appointed directly by the States parties to the Convention. Each State should appoint two judges for the Court of First Instance and one judge of appeal. However, no judge should serve on the Court until called (to serve).²⁰

Det skulle snart visa sig att de elva domarna var för få, och säkerhetsrådet har nu inrättat ytterligare en brottmålskammare i första instans.²¹

Knappt hade domarna i Jugoslavientribunalen avlagt domared förrän folkmordet i Rwanda inträffade. Jag hade just tillträtt befattningen som FN:s rättschef (mars 1994) och kunde nu på nära håll följa processen med att inrätta Rwandatribunalen. Paradoxalt nog satt Rwanda i säkerhetsrådet vid denna tid, och landets regering var inte positivt inställd till en internationell domstol. I november 1994 sändes jag till Kigali för att övertyga president Bizimungu och general Kagame om vikten av att Rwanda stödde

---

²⁰ ESK-rapporten s. 64.

²¹ Säkerhetsrådets resolution 1166 (1998). Se resolution 1165 (1998) för motsvarande beslut beträffande Rwandatribunalen.

säkerhetsrådets beslut om att inrätta Rwandatribunalen.²² De förhöll sig båda kallsinniga. Skälet var att domstolen inte skulle få tillämpa dödsstraff.²³

Domarna i Rwandatribunalen valdes, och jag hade det hedersamma uppdraget att förestäva deras domare i juni 1995.²⁴ Också här började arbetet med "lagstiftning", även om man givetvis använde Jugoslavientribunalens procedurregler som modell. Att notera är att Jugoslavientribunalens överinstans också är överinstans i Rwandatribunalen.

Parallellt med dessa händelser pågick arbetet i FN:s folkrättskommission och i generalförsamlingens juridiska utskott med stadgan för en stående internationell brottmålsdomstol. Detta arbete kröntes som sagt med framgång sommaren 1998. Romstadgan antogs med röstsiffrorna 120 för och 7 emot. Tyvärr befann sig USA bland de stater som röstade emot. Inom FN-sekretariatet hade vi förberett oss noga inför konferensen; ett ev. misslyckande skulle lätt kunna skyllas på bristfälliga arrangemang. Som ytterst ansvarig för arrangemangen var det därför med en enorm lättnad som jag hörde resultatet av omröstningen kungöras. Ett historiskt beslut var fattat – den felande länken i det internationella rättssystemet var skapad.²⁵

Romstadgan träder i kraft när 60 stater ratificerat den.²⁶ Konventionsstaterna kommer då att välja 18 domare. Fler kan väljas, om behov uppkommer. Av särskilt intresse är här kompetensreglerna. I artikel 36, paragraf 3 (b) föreskrivs:

²² Resolution 955 (1994). Rwanda röstade emot resolutionen.

²³ "Mr. Corell, detta är Afrika! Här tillämpas dödsstraff! Kom inte med era europeiska idéer här!" Min invändning var att jag inte kunde tänka mig att en av FN inrättad domstol skulle tillåtas att tillämpa dödsstraff. Alternativet för Rwanda var därför att de misstänkta som flytt landet skulle komma undan, om inte en internationell domstol inrättades; andra länder skulle knappast vara benägna att lämna ut misstänkta personer till Rwanda, om de utlämnade riskerade att gå en säker död till mötes där.

²⁴ Bland domarna var Lennart Aspegren, som tjänstgjorde i domstolen till och med januari 2000.

²⁵ Ordförande vid konferensen var den italienske juristen Giovanni Conso. Ordförande i generalkommittén var dåvarande rättschefen i det kanadensiska utrikesdepartementet Philippe Kirsch, f.n. Canadas ambassadör i Sverige. Redaktionskommittén leddes av professor Cherif Bassiouni från Egypten. Exekutiv sekreterare var chefen för kodifikationsenheten på FN:s rättsavdelning Roy S. Lee. Den svenska delegationen leddes av ambassadör Per Saland från Utrikesdepartementet och spelade en framträdande roll vid konferensen.

²⁶ En förberedande kommission är f.n. sysselsatt med att färdigställa den ytterligare dokumentation som behövs för att domstolen skall kunna fungera. Också denna domstol skall ha sitt säte i Haag.

Every candidate for election to the Court shall:

- (i) Have established competence in criminal law and procedure, and the necessary relevant experience, whether as judge, prosecutor, advocate or in other similar capacity, in criminal proceedings; or*
- (ii) Have established competence in relevant areas of international law such as international humanitarian law and the law of human rights, and extensive experience in a professional legal capacity which is of relevance to the judicial work of the Court;*

Vid valet skall kandidaterna med de angivna kvalifikationerna ordnas på två skilda listor, lista A för kategori (i) ovan och lista B för kategori (ii) ovan. Den som anser sig uppfylla kvalifikationerna för båda kategorierna får välja vilken lista han eller hon skall stå på. Minst nio domare skall väljas från lista A och minst fem väljas från lista B. Mandatperioden är nio år, och omval är inte tillåtet. Beträffande övriga villkor hänvisas till artikel 36. Intressant är också att notera att de fem domare som avdelas för tjänstgöring i appellationsinstansen skall tjänstgöra där, och endast där, under hela mandattiden (artikel 39, paragraferna 3 och 4).

Vad vi alltså bevittnat under 1990-talet är en helt ny utveckling, en utveckling som för bara några år sedan tedde sig fullständigt orealistisk. Självfallet har vi långt kvar att gå; det förhållandet att de tre huvudmisstänkta inför Jugoslavientribunalen, herrarna Karadzic, Mladic och Milosevic, hitintills inte gripits och ställts inför rätta är ett problem. Men en ny trend har skapats: krigsförbrytare och de som gör sig skyldiga till folkmord eller brott mot den humanitära rätten kan inte längre räkna med att gå ostraffade.

Vissa grundläggande rättsregler på det straffrättsliga området har alltså nu världsomspännande tillämpning. Som en konsekvens av denna utveckling kan vi också räkna med att nationella domare i allt högre utsträckning kommer att tas i anspråk för internationell straffrättskipning.

Det senaste som inträffat på detta område är utvecklingen i Kambodja. Ni erinrar er säkert nyheterna om det fasansfulla som inträffade i detta land under De röda khmerernas regim åren 1975-1979. Det antas allmänt att omkring 1,7 miljoner människor bragtes om livet av landets regering under Pol Pot. Denne avled år 1998, men många av ledarna från den tiden finns fortfarande kvar. Den nuvarande regeringen har vänt sig till FN för att få hjälp med att ställa dessa personer inför rätta; landets rättsväsende anses alltför svagt för att klara denna uppgift. Till en början ville man att en internationell domstol skulle inrättas, men senare ändrade man sig och ville ha en nationell domstol med "ett internationellt inslag".

I mars i år ledde jag en FN-delegation till Phnom Penh för förhandlingar om denna domstol, och efter några intensiva dagar lyckades vi nå enighet om åtskilligt. En huvudfråga blev kontrollen över förundersökning och åklagarfunktion. För Kambodjas del var det inte möjligt, sades det, att lämna dessa funktioner helt i händerna på en internationell undersökningsdomare och en internationell åklagare. Man föreslog därför att två funktionärer på dessa båda poster skulle utses – en kambodjansk och en internationell. När vi från FN:s sida pekade på problemet att de kanske inte skulle kunna enas, och föreslog att de skulle ha rätt att agera var och en för sig, ville man inte gå med på detta heller. Vi har nu löst problemet så att, om oenighet uppstår mellan dessa funktionärer, frågan skall kunna hänskjutas till en avdelning av domstolen som har som enda uppgift att besluta i dessa frågor i den mån de uppkommer.²⁷ Den består av tre kambodjanska och två internationella domare. För att förhindra att förundersökning inleds eller att åtal väcks fordras att minst fyra av domarna enas om beslutet.

Även andra frågor återstår att lösa, och jag räknar med att snart återvända till Pnom Penh för ytterligare en förhandlingsomgång. Under förutsättning att vi lyckas, kommer 10-15 internationella domare att engageras i den kambodjanska domstolen under en period framöver. Lösningen är unik och kan, beroende på hur processen utfaller,

---

²⁷ Kambodjanerna ansåg att någon av domstolens instanser skulle kunna svara för denna funktion. Från FN:s sida invände vi att detta skulle medföra att domarna skulle vara jäviga när målet kom upp; de skulle säkerligen ha uttalat sig om bevisläget på ett sådant sätt att de diskvalificerat sig. Jfr Europadomstolens dom i Hauschildt-målet den 24 maj 1989 nr 154.

komma att bilda modell för hur man kan hantera rättsuppgörelser efter inbördeskrig eller liknande händelser på det nationella planet.

Som jag sade, nationella domare kommer i allt högre utsträckning i framtiden att anlitas på det internationella planet. Genom dessa internationella kontakter kommer säkerligen också rättsutvecklingen på det nationella planet att påverkas. Domare från länder med olika rättssystem (i huvudsak civil law och common law) tvingas samarbeta och kommer därigenom att inse att det finns för- och nackdelar med det egna systemet. Ett mellanting kommer kanske att tillskapas på det internationella planet med åtföljande påverkan nationellt. Rättsliga avgöranden kommer att finnas tillgängliga från de internationella domstolarna, och dessa avgöranden kommer säkerligen också att studeras på det nationella planet.

Sammanfattningsvis vågar jag påstå att domarrollen som i så hög grad varit nationellt präglad nu har fått en påtaglig internationell dimension.

Men – och nu återvänder jag till det nationella planet igen – domarens huvuduppgifter kommer givetvis liksom tidigare att ligga på det nationella för att inte säga det lokala planet. Också rollens innehåll kommer att vara detsamma: att opartiskt och oberoende tillämpa lag och döma i de mål som kommer upp.

Jag återkommer därför till vad jag sade tidigare om vikten av att domartraditionen förs vidare. I Sverige finns det en tendens att inte låtsas om att det finns skillnader mellan olika yrkeskategorier, och det kan väl vara ett sympatiskt drag i och för sig. Men det är också en farlig tanke att domarämbetet är ett jobb vilket som helst. Och om inte andra förstår, är det viktigt att domarna själva håller tanken vid liv och för den vidare till nya generationer.

Vad det handlar om är inte att sätta sig på höga hästar eller att gå omkring och känna sig märkvärdigare än andra. Vad det handlar om är en djupare insikt om att en oberoende domarkår är en nödvändighet i en rättsstat och att de som är satta att förvalta

domarämbetet har ett särskilt ansvar för rättsstatens bestånd. Vad det handlar om är också att statsmakterna slår vakt om domarkårens integritet och agerar till dess försvar.

Ärade åhörare,

Jag började med några korta hänvisningar till mina egna erfarenheter från min tid i svenska domstolar. Jag skall nu sluta cirkeln genom att återvända till Sverige och till den domsaga där jag hade förmånen att tjänstgöra som tingsfiskal för 30 år sedan.

Av hävd har domarämbetet hållits i helgd i Sverige. En klar anknytning fanns i ett tidigt skede mellan domarmakten och kyrkan. I 1686 års kyrkolag anbefalldes gudstjänst med sång och böner samt någon tjänlig texts förklaring "så ofta lagmans- och häradsting infalla". Traditionen vidmakthålls än idag, även om förhållandena är annorlunda. Kyrkan är skild från staten, och människorna i vårt land har på grund av invandring och av andra skäl kommit att bekänna sig till många olika trosåskådningar. Oavsett detta tror jag att andemeningen i det följande citatet förmedlar ett budskap som alla förstår.

Vid häradshövdingen Jonas Linnerhielms installation i ämbetet som domare i Tjusts domsaga den 3 juni 1755 hölls tingspredikan av prosten Henric Jacob Sivers.²⁸ Det var en lärd och kraftfull predikan som levererades med förmaningar till den nye domaren, till nämnden och även till "parterna, vittnen, fullmäktige och Eder alla, som här tillstädes ären". Låt mig avsluta mina reflektioner med slutorden i prostens Sivers predikan. Den poetiska kraften i detta nästan 250 år gamla citat lämnar ingen domare oberörd oavsett åskådning:

*"Så gack och sätt tig, tu nye Domare, i Herrans kraft, uppå tin domstol!
Gud Fader och hans dyra nåd sätte sig jemte tig! Guds Son, vår dyraste Frälsare
Jesus Christus tage säte uti titt hierta, som tu sätter tig uti Tingstufwan!"*

²⁸ På rätten tingsstad. Några notiser om Tjusts häradsting och tingshus i Gamleby med bilder ur domsagans och Tjustbygdens historia. Av Manne Hofrén. Utgiven av tingshusbyggnadsskyldige i Tjusts domsaga 1960.

Himmelens dufwa, Gud then Heliga Ande, utbrede sina nådewingar öfwer tig och öfwerskygge tig!”

I FN-sammanhang lyssnar vi ofta till citat från olika länder och ur olika källor. Det går så gott som alltid att översätta dem till tankar som alla förstår. Så förhåller det sig också med prosten Sivers ord: vad det handlar om – sett i FN-perspektiv – är domarens ansvar och behov av kraft och styrka att rätt förvalta ett ämbete som skall slå vakt om ett av FN-stadgans ändamål: rättsstaten.